

**Наталія Романюк,**

кандидат географічних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин і регіональних студій,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

43018, Україна, Волинська обл., м. Луцьк, вул. Винниченка, 28, каб. 8.

ronaiv1972@mail.com

## ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА КАНАДИ

*У статті досліджено особливості співробітництва України й Канади у військово-технічній сфері у період військового конфлікту на Сході України. Відповідно до мети поставлено та виконано такі завдання: проаналізовано статистичні дані й виявлено особливості співробітництва двох держав у військово-технічній сфері; дано оцінку нормативно-правовим документам, які сприяють військово-технічній співпраці України та Канади; визначено основні фактори, які впливають на співробітництво двох держав у цій сфері на сучасному етапі; охарактеризовано основні заходи з боку обох країн для реалізації проектів у військово-технічній сфері. Визначено, що базовим документом співробітництва обох держав у цій сфері є українсько-канадська оборонна угода, яка передбачає допомогу Україні у військовій освіті, логістиці, розробці нових видів озброєння, закупівлі озброєння, військово-технічному співробітництві. Канада є у четвірці лідерів країн, які надають іноземну військову допомогу для України у формі військової техніки та підготовки солдатів. Канада підтримує особливе партнерство між Україною й НАТО та допомагає в запровадженні та дотриманні стандартів Альянсу, надаючи допомогу у формі тактичного тренування та стратегічного консультування.*

**Ключові слова:** військово-технічне співробітництво; Україна; Канада; спільні навчання; трастові фонди; зброя; стандарти НАТО.

### 1. ВСТУП

**Постановка проблеми.** Українсько-канадські відносини мають тривалу історію. Канада стала першою країною Заходу, яка визнала незалежну Україну. Це відбулося 2 грудня 1991 р. У 1994 р. обидві держави, прийнявши спільну Декларацію, установили відносини особливого партнерства. Вони висловили взаємне бажання поглиблювати співробітництво в економічній, політичній, гуманітарній, культурній та безпековій сферах. В умовах сучасної воєнно-політичної ситуації на Сході України відносини України та Канади набули особливого значення. Пріоритетною є співпраця у військово-технічній сфері, оскільки Канада надає допомогу Україні у військовій освіті, логістиці, розробці нових видів озброєння, закупівлі озброєнь і запровадженні та дотриманні стандартів Альянсу.

**Аналіз останніх публікацій та досліджень обраної проблеми.** Військово-технічне співробітництво України й Канади стало предметом дослідження вітчизняних науковців в останні роки, оскільки складна ситуація на Сході України значно актуалізувала цю тему. Наприклад, окремі аспекти військово-

технічної співпраці України та Канади проаналізовано в працях Василенка А., Грода П., Конон Н., Постемської І., Черник П. На окрему увагу заслуговують публікації українського військового експерта О. Жданова, який неодноразово давав оцінку сучасному стану співробітництва обох країн у військово-технічній сфері. На його думку, Канада стає головним транзитером військово-технічної допомоги Україні.

**Формулювання мети та завдання дослідження.** Основною метою дослідження є аналіз особливостей співробітництва України й Канади у військово-технічній сфері у період військового конфлікту на Сході України. Серед основних завдань статті можна виділити такі: проаналізувати статистичні дані і виявити особливості співпраці двох держав у військово-технічній сфері; дати оцінку нормативно-правовим документам, які сприяють військово-технічній співпраці України та Канади; визначити основні фактори, які впливають на співробітництво двох держав у цій сфері на сучасному етапі; охарактеризувати основні заходи з боку обох країн для реалізації проектів у військово-технічній сфері.

## **2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Із самого початку здобуття незалежності й до сьогодні Канада активно підтримує демократичні перетворення, політичні та економічні реформи в Україні, а також її прагнення до європейської та євроатлантичної інтеграції. Канада підтримує суверенітет і територіальну цілісність України й не визнає незаконної анексії Криму Росією, засуджує російську військову агресію на Донбасі, виступає за посилення та продовження санкцій проти Росії. Канада – у четвірці лідерів країн (Сполучені Штати Америки, Великобританія, Канада та Литва), які надають іноземну військову допомогу Україні у формі військової техніки та підготовки солдатів [1].

Співробітництво обох держав має тривалу історію й значну нормативно-правову базу. Новий етап у відносинах України та Канади розпочався у 2009 р., коли підписано «Дорожню карту українсько-канадських відносин». Аналіз цього документа свідчить про те, що співпраця між Канадою та Україною виходить на новий рівень, оскільки обидві держави виявили взаємне бажання поглиблювати двостороннє співробітництво, особливо в галузях економіки, політики, безпеки, гуманітарній та культурній сферах. У підписаному документі Канада підтверджує підтримку вступу України до НАТО та зобов'язується працювати спільно з Україною й країнами-членами Альянсу для досягнення цієї мети [2].

Обидві держави мають тривалу практику проведення військово-політичних консультацій, спільних навчань на Яворівському загальновійськовому полігоні в Україні, беруть участь у реалізації Програми допомоги у військовій освіті, мають домовленості щодо співпраці в галузі транспортної авіації. Важливим є співробітництво між збройними силами Канади та України під егідою Програми військової підготовки та співробітництва. Це широкомасштабна програма оборонної дипломатії, яка спрямована на сприяння Канади міжнародному миру й безпеці. Вона передбачає зміцнення двосторонніх оборонних відносин із країнами, що

представляють стратегічний інтерес для Канади.

На українсько-канадське співробітництво у військово-технічній сфері сьогодні впливає низка факторів, основними з яких є військова агресія Росії на Сході України, підтримка Канадою вступу України до НАТО й сприяння в запровадженні стандартів Альянсу в Україні, численна українська діаспора в Канаді, яка активно допомагає нашим військовим на Сході, потужна нормативно-правова база, яка стосується співробітництва в цій сфері, та ін.

Співробітництво України й Канади у військово-технічній сфері значно активізувалося у 2014 р., після початку російського вторгнення до України. Канада одразу стала одним із найбільших партнерів нашої держави та почала надавати значну допомогу (близько 700 млн дол. США фінансової допомоги, а також різноманітних матеріально-технічних засобів ще на 16 млн дол. США [3]). Дуже цінними для українських солдатів стали канадські окуляри нічного бачення, системи зв'язку, польова форма та інше обладнання.

Завдяки численній та впливовій українській діаспорі (наприклад міністр закордонних справ Канади Христия Фріланд має українське коріння), яка мешкає в Канаді, країна стала однією з перших держав, яка почало надавати допомогу Україні після початку в нас бойових дій. За словами президента Світового конгресу українців (СКУ), канадського юриста українського походження Євгена Чоля, за участю СКУ для наших бійців було передано понад 20 тисяч поліпшених аптечок для надання першої допомоги [4]. Досить великими були й поставки «нелетального» військового обладнання. Наприклад, у розпорядження української армії передавалися сучасні радіостанції Harris, обладнання для розмінування місцевості, прилади нічного спостереження, бронежилети та кевларові шоломи, амуніція й елементи обмундирування.

Ще одним фактором, який сприяє успішній українсько-канадській співпраці у військово-технічній сфері є її протистояння з Росією, яка претендує на панування в Арктиці. За словам старшого аналітика Міжнародного центру перспективних досліджень А. Октисюка, головна загроза безпеці Канади виходить саме від дій Росії в Арктиці, тому Канада має свої інтереси в Україні для створення противаги Росії [4].

У квітні 2017 р. підписано українсько-канадську оборонну угоду, яка передбачає допомогу Україні у військовій освіті, логістиці, розробку нових видів озброєння, закупівлю озброєння, військово-технічного співробітництва [5]. Канада є куратором із переоснащення Збройних сил України на стандарти НАТО. Міністр оборони Канади Хардж Саджан, після підписання угоди, заявив про те, що наступним кроком у розвитку співробітництва в оборонній сфері між Канадою й Україною стане відкриття ринку зброї [6].

У грудні 2017 р. в офіційному журналі уряду Канади «Canada Gazette» опубліковано інформацію про те, що Канада внесла Україну до переліку держав, до яких дозволено експорт зброї (Automatic Firearms Country Control List) [7]. Наша держава стала 40-ю в цьому списку. Мета такого кроку – це підтримка двосторонніх відносин між Канадою та Україною, а також надання канадським експортерам права користуватися дозволом на експорт певних видів забороненої

вогнепальної зброї, забороненої зброї й заборонених установок в Україні.

Незважаючи на те, що представники канадської оборонної індустрії отримали юридичне право подавати до МЗС запити на експорт спеціального обладнання до України, поки експорт зброї підпадає під жорсткі регулювання. У перспективі йдеться про надання Україні канадського супутника дистанційного зондування Radarsat-2 [8]. Хоча потрібно не забувати про те, що головною умовою надання Україні летальної зброї для протистояння російській агресії на Сході є усунення корупції на всіх рівнях влади.

У травні 2018 р. Міністерство внутрішніх справ України (МВС) уклало з Міністерством національної оборони й Збройними силами Канади технічну угоду, яка поліпшить співпрацю у сфері військової підготовки. Угодою передбачено підготовку особового складу, вибухотехнічну та медичну підготовку, модернізацію логістики, професійний розвиток та освіту офіцерів, а також мовні курси та співпрацю у сфері стратегічних комунікації [9]. Через проекти Міжнародної технічної допомоги здійснюється допомога МВС України від уряду Канади. Для реалізації проектів по підтримці підготовки поліцейських, посиленню можливостей Нацполіції та залученню експертів канадської поліції було витрачено близько 16 млн дол. США та 8 млн канадських доларів [10].

*Депутат Палати громад Канади Джеймс Безан у червні 2018 р. повідомив, що Представники Консервативної партії Канади запропонували передати Києву партію летальної зброї на суму 9,5 млн доларів США, а саме: снайперські гвинтівки, приціли, кулемети Сб, які використовує канадська армія, протитанкові гранатомети Карл Густав, міномети, прилади нічного бачення, деяке медичне забезпечення [11].*

Глава МЗС Канади Христя Фріланд оголосила про виділення 4 млн дол. США на проведення робіт із розмінування на Сході України. При чому ці кошти будуть використані й на проведення освітніх заходів для місцевого населення, аби краще познайомити його із небезпеками мін, розставлених на окупованих територія [12].

Одним із напрямів військово-технічної співпраці України й Канади є спільні військові навчання. На території нашої країни, у Яворові, восени 2015 р. розгорнуто військово тренувальну місію UNIFIER. У межах цієї місії проводяться військові навчання та нарощування потенціалу України для забезпечення свого суверенітету та безпеки, а також відбувається взаємний обмін інформацією між Збройними силами Канади та України. Загалом із початку місії понад 3200 українських військових пройшли навчання в 19 тренувальних курсах. Зокрема, підготовлено понад 160 снайперів, а 120 воїнів пройшли навчання з тактичної медицини.

У 2017 р. прийнято рішення про продовження діяльності військової тренувальної місії UNIFIER в Україні до березня 2019 р. Збройні сили Канади продовжать тренувальну місію на п'яти основних напрямках: тренування невеликих команд; знешкодження боєприпасів; військова поліція; медична підготовка; модернізація систем логістики [13]. Як пояснював журналістам один із керівників UNIFIER, підполковник Тім Арсенолт, канадські військовослужбовці вчать

українців прицільної стрільби, навігації, надання першої допомоги, а також намагаються поліпшити систему управління військами на рівні сержантського й молодшого офіцерського складу.

У вересні 2018 р. Канада брала участь у військових навчаннях «Rapid Trident-2018» [14]. Разом із військовими з Канади на спільні навчання до України прибули бійці ще 13 країн: США, Азербайджану, Молдови, Болгарії, Британії, Грузії, Данії, Канади, Литви, Німеччини, Румунії, Польщі й Туреччини. Завдяки практичній допомозі канадських партнерів під час щорічних навчань на Яворівському полігоні, Україна продовжує розвиватий й модернізувати потенціал своїх Збройних сил.

Канада підтримує особливе партнерство між Україною та НАТО й допомагає у запровадженні й дотриманні стандартів Альянсу. Зокрема, Канада бере участь в організації мовних курсів, у реалізації навчальних програм із питань лідерства та миротворчих операцій для українського військового та цивільного персоналу. Україна є третім за величиною учасником канадської Програми військової підготовки та співробітництва. Канада підтримує мету України досягнути взаємосумісності з НАТО до 2020 р., надаючи допомогу у формі тактичного тренування та стратегічного консультування [15].

Однією із форм співпраці України і Канади в рамках НАТО є діяльність трастових фондів. На Варшавському саміті НАТО у 2016 р. затверджено Комплексний пакет допомоги для України, мета якої – розширити допомоги Україні, щоби держава збільшила свою здатність протидіяти агресії, гарантувати свою безпеку та проводити необхідні реформи, в тому числі у сфері безпеки і оборони. Згідно з цим документом, передбачено 40 цілеспрямованих заходів підтримки в 13 ключових напрямках [16].

Трастові фонди НАТО – це особливий механізм допомоги країнам, які не є членами Альянсу. Вони фінансують добровільно окремими країнами-членами організації та їх союзниками. Політику Трастового фонду започатковано у вересні 2000 р. з метою допомоги країнам-партнерам у безпечному знищенні накопичених протипіхотних мін (для забезпечення виконання зобов'язань відповідно до Оттавської конвенції про заборону використання, накопичення, виробництва протипіхотних мін та їх знищення) [17]. Ціллю проектів Трастового фонду є створення місцевих спроможностей. У реалізація безпосередньо проекту, як правило, спрямована на задоволення лише частини більш широкої проблеми.

Програма допомоги Україні через трастові фонди діє ще з 2000-х рр. Найперший трастовий фонд стосувався утилізації протипіхотних мін, застарілих та надлишкових запасів озброєнь і боєприпасів. Провідними країнами-спонсором трастових фондів для України є США, Канада, Німеччина, Велика Британія, Швеція, Польща, Нідерланди, Болгарія, Чехія. Орієнтовний загальний бюджет чинних в Україні проектів трастових фондів НАТО становить майже 40 млн євро [18].

Проте після агресії на Сході України, під час Саміту НАТО в Уельсі у вересні 2014 р. затверджено ще п'ять трастових фондів для допомоги Україні.

Допомогу передбачено в таких сферах, як модернізація командування, контролю та зв'язку; логістика й стандартизація; кібернетична безпека; перепідготовка та соціальна адаптація військових; медична реабілітація; знешкодження саморобних вибухових пристроїв; утилізація радіоактивних відходів (табл. 1). За 2014–2016 рр. загальний бюджет цих фондів збільшився у понад два рази – із 4 до 9 млн євро [19].

У 2017 р. НАТО відкрило цільовий фонд із проведення медичної реабілітації військовослужбовців із бюджетом 2,25 млн євро для закупівлі необхідного сучасного високовартісного медичного обладнання, підготовки українських фахівців із реабілітації, розвитку центрів протезування [20]. Президент Петро Порошенко під час засідання Комісії Україна – НАТО у липні 2017 р. запропонував започаткувати новий трастовий фонд, який би сприяв створенню в Україні національної мережі закладів психологічної реабілітації учасників бойових дій та членів їхніх сімей [21].

За словами Генсека НАТО пана Столтенберга, такі цільові фонди є конкретним сигналом підтримки НАТО України. Вони допоможуть зробити Збройні сили України більш сучасними, прозорими та ефективними, а також допоможуть тим, хто постраждав від конфлікту. Трастові фонди є одним із важливих механізмів надання фінансової та матеріально-технічної допомоги Україні для виконання багатосторонніх завдань із налагодження співпраці з Альянсом [22].

*Таблиця 1*

**Основні програми трастових фондів в Україні \***

<b>Назва програми трастового фонду</b>	<b>Країна-куратор</b>	<b>Бюджет</b>
Програма утилізації протипіхотних мін, застарілих та надлишкових запасів озброєнь і боєприпасів	США	25 млн євро
Програма реформування систем логістики й стандартизації в армії, нацгвардії та прикордонній службі.	Чехія, Нідерланди, Польща	4,1 млн євро
Програма розвитку доброчесності для зменшення ризиків корупції в секторі безпеки й оборони	Болгарія, Норвегія, Польща, Швейцарія, Велика Британія	2,8 млн євро
Програма медичної реабілітації українських поранених та підвищення стандартів медичних служб	Болгарія	2,25 млн євро
Програма модернізації системи командування та військового управління	Канада, Німеччина, Велика Британія	1,7 млн євро
Програма утилізації військових радіаційних відходів у	Німеччина	1 млн євро

Житомирській області		
----------------------	--	--

*\*Складено автором.*

Після підписання українсько-канадської оборонної угоди військово-технічне співробітництво розширилося на рівні Національної гвардії України (НГУ) з канадськими партнерами – компанією AADC. Основним напрямом їхньої співпраці є матеріально-технічне забезпечення військових частин та підрозділів НГУ до рівня стандартів аналогічних формувань провідних країн світу, насамперед держав-членів НАТО.

### 3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідивши співробітництво України й Канади у військово-технічній сфері, можемо зробити висновок про те, що воно має важливе значення для забезпечення національної безпеки нашої держави. Активізація співробітництва двох країн сьогодні зумовлена конфліктом на Сході України. Канада належить до групи держав, які активно підтримують Україну в протистоянні агресії Росії й надають як фінансову, так і технічну допомогу. Україна та Канада проводять військово-політичні консультації, спільні навчання на Яворівському загально-військовому полігоні в Україні, беруть участь у реалізації Програми допомоги у військовій освіті, мають домовленості щодо співпраці в галузі транспортної авіації.

Канада підтримує особливе партнерство між Україною й НАТО та допомагає нашій державі в запровадженні й дотриманні стандартів Альянсу. Однією з форм співпраці України і Канади в рамках НАТО є діяльність трастових фондів, які є особливим механізмом допомоги країнам, які не є членами Альянсу. Канада фінансує Програму модернізації системи командування й військового управління.

Уключення Канадою України до списку країн, яким дозволено продавати летальну зброю, дає право канадським експортерам користуватися дозволом на експорт певних видів забороненої вогнепальної зброї до України, а нам – можливість зміцнити свій оборонний потенціал для протистояння російській агресії на Сході України.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом виконання Україною й Канадою домовленостей та виконання умов оборонної й технічної угод, які поліпшать двосторонню співпрацю у військово-технічній сфері.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Канада та Британія спільно тренуватимуть українських військових. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2307779-kanada-ta-britania-spilno-trenuvatimut-ukrainskih-vijskovih.html>.
2. Володимир Хандогій і Лоуренс Кеннон підписали «Дорожню карту українсько-канадських відносин». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/852820>.
3. Оборонна угода з Канадою: дружба проти спільного ворога. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2208522-oboron-na-ugoda-z-kanadou-druzba-proti-spilnogo-voroga.html>.
4. Чи буде Канада поставляти зброю в Україну. URL: <https://www.segodnya.ua/world/budet-li-kanada-postavlyat-oruzhie-v-ukrainu-1011682.html>

5. Україна і Канада підписали домовленість про оборонну співпрацю. URL: [http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/04/3/7064025/view\\_print/](http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/04/3/7064025/view_print/).
6. Канада хоче відкрити для України ринок зброї. URL: <https://tsn.ua/politika/kanada-hoche-vidkriti-dlya-ukrayini-rinok-zbroyi-908230.html>.
7. Канада зняла обмеження на продаж летальної зброї Україні. URL: <https://zaxid.net/news/>.
8. Канада може надати Україні летальну зброю для протистояння агресії РФ. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/news/131217-kanada-mozhe-nadaty-ukrayini-letalnu-zbroyu-dlya-protystoyannya-agresiyi-rf>.
9. Україна та Канада підписали технічну угоду про військову підготовку. URL: [http://mvs.gov.ua/ua/news/13675\\_ukraina\\_ta\\_kanada\\_pidpisali\\_tehnichnu\\_ugodu\\_pro\\_viyskovu\\_pidgotovku\\_foto\\_video\\_.htm](http://mvs.gov.ua/ua/news/13675_ukraina_ta_kanada_pidpisali_tehnichnu_ugodu_pro_viyskovu_pidgotovku_foto_video_.htm).
10. Україна та Канада підписали угоду про покращення військового співробітництва. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/ukrajina-ta-kanada-pidpisali-uhodu-pro-pokrashchennja-viyskovoho-spirvobitnitstva-2470809.html>.
11. Канадська зброя для України: що можуть отримати ЗСУ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbass-reali/29293631.html>.
12. Канада оголосила про виділення 4,65 млн. доларів для української армії. URL: <https://tsn.ua/politika/kanada-ogolosila-pro-vidilennya-4-65-mln-dolariv-dlya-ukrayinskoji-armiyi-1125483.html>.
13. Україна вдячна Канаді за рішення про продовження місії UNIFIER до 2019 року. URL: <http://www.mil.gov.ua/news/2018/01/18/ukraina-vdyachna-kanadi-za-rishennya-pro-prodovzhennya-misii-unifier-do-2019-roku-petro-poroshenko/>.
14. 2500 військових і 350 одиниць техніки: на Львівщині стартували навчання «Rapid Trident-2018». URL: <https://hromadske.radio/news/2018/09/03/2500-viyskovyh-i-350-odynuc-tehniky-na-lvivshchyni-startuvaly-navchannya-rapid-trident-2018>.
15. Канада підтримує мету України досягнути взаємосумісності з НАТО. URL: <http://nk-online.tv/kanada-pidtrimuye-metu-ukrayini-dosyagnuti-vzayemosu-misnosti-z-nato/>.
16. Спільна заява Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав та урядів. URL: <http://nato.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/49117-spilna-zajava-komisiji-ukrajina-nato-pid-chas-varshavskogo-samitu>.
17. Трастовий фонд НАТО/ПЗМ. URL: <http://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ua/about-nato/trust-fund>.
18. Трастові фонди НАТО в Україні: не мільярди, а мільйони. URL: <http://www.bbc.com/ukrainian/news-40276214>.
19. Трастові фонди НАТО в Україні – оцінки з Міноборони. URL: <https://defence-ua.com/index.php/statti/2521-trastovi-fondiv-nato-v-ukrayini-pohlyad-minoborony>.
20. НАТО відкрило трастовий фонд на 2,25 млн євро для забезпечення реабілітації воїнів АТО. URL: [https://ua.censor.net.ua/news/443837/nato\\_vidkrylo\\_trastovyyi\\_fond\\_na\\_225 mln\\_yevro\\_dlya\\_zabezpechennya\\_reabilitatsiyi\\_voyniv\\_ato\\_vypravleno](https://ua.censor.net.ua/news/443837/nato_vidkrylo_trastovyyi_fond_na_225 mln_yevro_dlya_zabezpechennya_reabilitatsiyi_voyniv_ato_vypravleno).
21. Ми пропонуємо НАТО створити Трастовий фонд для запровадження в Україні мережі реабілітаційних центрів для учасників бойових дій. URL: <http://www.president.gov.ua/news/mi-proponuyemo-nato-stvoriti-trastovij-fond-dlya-zaprovadzhe-42294>.
22. Столтенберг назвав свій візит в Україну символом непорушної підтримки Києва з боку НАТО. URL: [https://dt.ua/POLITICS/stoltenberg-nazvav-sviy-vizit-v-ukrayinu-simvolom-neporushnoyi-pidtrimki-kiyeva-z-boku-nato-185388\\_.html](https://dt.ua/POLITICS/stoltenberg-nazvav-sviy-vizit-v-ukrayinu-simvolom-neporushnoyi-pidtrimki-kiyeva-z-boku-nato-185388_.html).

## **MILITARY-TECHNICAL COOPERATION UKRAINE AND CANADA**

The article deals with the features of cooperation between Ukraine and Canada in the military-technical sphere during the period of the military conflict in the East of Ukraine. According to the goal, the following tasks were set and solved: statistical data were analyzed and peculiarities of cooperation of the two states in the military-technical sphere were revealed; the assessment of normative legal documents that contribute to the military-technical cooperation between Ukraine and Canada; The main factors that influence the cooperation of two states in this area at the present stage are determined; describes the main measures taken by both countries to implement projects in the military-technical sphere. It is determined that the basic document of cooperation of both states in this sphere is the Ukrainian-Canadian defense agreement, which provides assistance to Ukraine in military education, logistics,



development of new types of armaments, procurement of armaments, military-technical cooperation. Canada is among the four leaders of countries that provide foreign military assistance to Ukraine in the form of military equipment and training of soldiers. Canada supports a special partnership between Ukraine and NATO and helps in the implementation and enforcement of Alliance standards, providing assistance in the form of tactical training and strategic counseling.

**Key words:** military-technical cooperation; Ukraine; Canada; joint training; trust funds; weapon; NATO Standards.

#### REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Kanada ta Brytaniia spilno trenuvatymut ukrainskykh viiskovykh [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2307779-kanada-ta-britania-spilno-trenuvatimut-ukrainskih-vijskovih.html> (in Ukrainian).
2. Volodymyr Khandohii i Lourens Kennon pidpysaly «Dorozhniu kartu ukrainsko-kanadskykh vidnosyn» [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/852820> (in Ukrainian).
3. Oboronna uhoda z Kanadoiu: druzhba proty spilnogo voroha [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2208522-oboronna-uhoda-z-kanadou-druzha-proti-spilnogo-voroga.html> (in Ukrainian).
4. Chy bude Kanada postavliaty zbroiu v Ukrainu [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://www.segodnya.ua/world/budet-li-kanada-postavlyat-oruzhie-v-ukrainu-1011682.html> (in Ukrainian).
5. Ukraina i Kanada pidpysaly domovlenist pro oboronnu spivpratsiu [Elektronnyi resurs]. Dostupno: [http://www.euointegration.com.ua/news/2017/04/3/7064025/view\\_print/](http://www.euointegration.com.ua/news/2017/04/3/7064025/view_print/).
6. Kanada khoche vidkryty dlia Ukrainy rynek zbroi [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://tsn.ua/politika/kanada-hoche-vidkriti-dlya-ukrayini-rinok-zbroyi-908230.html> (in Ukrainian).
7. Kanada zniala obmezhenia na prodazh letalnoi zbroi Ukraini [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zaxid.net/news/> (in Ukrainian).
8. Kanada mozhe nadaty Ukraini letalnu zbroiu dlia protystoiannia ahresii RF [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://day.kyiv.ua/uk/news/131217-kanada-mozhe-nadaty-ukrayini-letalnu-zbroyu-dlya-protystoyannya-agresiyi-rf> (in Ukrainian).
9. Ukraina ta Kanada pidpysaly tekhnichnu uhodu pro viiskovu pidhotovku [Elektronnyi resurs]. Dostupno: [http://mvs.gov.ua/ua/news/13675\\_ukraina\\_ta\\_kanada\\_pidpisali\\_tekhnichnu\\_uhodu\\_pro\\_viiskovu\\_pidgotovku\\_foto\\_video\\_.htm](http://mvs.gov.ua/ua/news/13675_ukraina_ta_kanada_pidpisali_tekhnichnu_uhodu_pro_viiskovu_pidgotovku_foto_video_.htm) (in Ukrainian).
10. Ukraina ta Kanada pidpysaly uhodu pro pokrashchennia viiskovoho spivrobitnytstva [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/ukrajina-ta-kanada-pidpisali-uhodu-pro-pokrashchennja-vijskovoho-spivrobitnytstva-2470809.html> (in Ukrainian).
11. Kanadska zbroia dlia Ukrainy: shcho mozhut otrymaty ZSU [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbass-realii/29293631.html> (in Ukrainian).
12. Kanada oholosyla pro vydilennia 4,65 mln. dolariv dlia ukrainskoi armii [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://tsn.ua/politika/kanada-ogolosila-pro-vidilennya-4-65-mln-dolariv-dlya-ukrayinskoyi-armiyi-1125483.html> (in Ukrainian).
13. Ukraina vdiachna Kanadi za rishennia pro prodovzhennia misii UNIFIER do 2019 roku [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://www.mil.gov.ua/news/2018/01/18/ukraina-vdyachna-kanadi-zarishennya-pro-prodovzhennya-misii-unifier-do-2019-roku-petro-poroshenko/> (in Ukrainian).
14. 2500 viiskovykh i 350 odyntys tekhniky: na Lvivshchyni startuvaly navchannia «Rapid Trident-2018» [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://hro-madske.radio/news/2018/09/03/2500-viiskovykh-i-350-odyntys-tehniky-na-lvivshchyni-startuvaly-navchannya-rapid-trident-2018> (in Ukrainian).
15. Kanada pidtrymuie metu Ukrainy dosiahnuti vzaiemosumisnosti z NATO [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://nk-online.tv/kanada-pidtrimuye-metu-ukrayini-dosyagnuti-vzayemosumisnosti-z-nato/> (in Ukrainian).
16. Spilna zaiava Komisii Ukraina – NATO na rivni hlav derzhav ta uriadiv [Elektronnyi

resurs]. Dostupno: <http://nato.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/49117-spilyna-zajava-komisiji-ukrajina-nato-pid-chas-varshavskykogo-samitu> (in Ukrainian).

17. Trastovyi fond NATO/PZM [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ua/about-nato/trust-fund> (in Ukrainian).

18. Trastovi fondy NATO v Ukraini: ne miliardy, a miliony [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://www.bbc.com/ukrainian/news-40276214> (in Ukrainian).

19. Trastovi fondy NATO v Ukraini – otsinky z Minoborony [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://defence-ua.com/index.php/statti/2521-trastovi-fondiv-nato-v-ukrayini-pohlyad-minoborony> (in Ukrainian).

20. NATO vidkrylo trastovyi fond na 2,25 mln yevro dlia zabezpechennia reabilitatsii voyniv ATO [Elektronnyi resurs]. Dostupno: [https://ua.censor.net.ua/news/443837/nato\\_vidkrylo\\_trastovyyi\\_fond\\_na\\_225\\_mln\\_yevro\\_dlya\\_zabezpechennya\\_reabilitatsiyi\\_voyniv\\_ato\\_vypravleno](https://ua.censor.net.ua/news/443837/nato_vidkrylo_trastovyyi_fond_na_225_mln_yevro_dlya_zabezpechennya_reabilitatsiyi_voyniv_ato_vypravleno) (in Ukrainian).

21. My proponuiemo NATO stvoryty Trastovyi fond dlia zaprovadzhennia v Ukraini merezhi reabilitatsiinykh tsestriv dlia uchashchiv boiovykh dii [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://www.president.gov.ua/news/mi-proponuyemo-nato-stvoriti-trastovij-fond-dlya-zaprovadzhe-42294> (in Ukrainian).

22. Stoltenberh nazvav svii vizyt v Ukrainu symvolom neporushnoi pidtrymky Kyieva z boku NATO [Elektronnyi resurs]. Dostupno: [https://dt.ua/POLITICS/stoltenberg-nazvav-sviy-vizit-v-ukrayinu-simvolom-neporushnoyi-pidtrimki-kyieva-z-boku-nato-185388\\_.html](https://dt.ua/POLITICS/stoltenberg-nazvav-sviy-vizit-v-ukrayinu-simvolom-neporushnoyi-pidtrimki-kyieva-z-boku-nato-185388_.html) (in Ukrainian).

Матеріал надійшов до редакції 17.09.2018 р.

УДК 329.1:316.3

**Ярослав Ярош,**

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології та державного управління,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,

[yarosh.yaroslav@gmail.com](mailto:yarosh.yaroslav@gmail.com)

43000, Україна, м. Луцьк, вул. Шопена, 24, к.109

## **ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

*У статті досліджено концептуальні засади діяльності політичних партій як суб'єктів громадянського суспільства. Зазначено, що основною ознакою існування громадянського суспільства виступає вільний характер асоціативного життя, за якого особа добровільно бере участь у соціальних процесах та бере на себе відповідальність. Акцентовано увагу на тому, що аналіз кількості та якості пропозицій від політичних партій виступає ознакою рівня розвитку громадянського суспільства в окремій соціальній системі. З'ясовано, що громадянське суспільство може не лише розвиватися та покращувати функціональність його інститутів, але й деградувати. Проаналізовано, що громадський контроль в Україні за діяльністю політичних партій розвинений слабо. Причини цього – нерозуміння його необхідності, загальне нерозуміння первинності інтересів громадянського суспільства стосовно владних інституцій, слабка інституційна спроможність громадського контролю (відсутність професійності й комунікації). Значна частина організацій громадянського суспільства лише імітують громадський контроль, а насправді їхні дії спрямовані на задоволення власних інтересів. Для зміцнення громадського контролю необхідні кількісне та якісне зростання громадських організацій, підвищення їхньої компетентності, інституційної*